

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

«ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»

Студентки 3 курсу групи 6 с
заочної форми навчання
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне управління
та адміністрування»

Ярошенко
Любові
Володимирівни

Науковий керівник
кандидат наук з державного
управління

Мірко
Наталія Вікторівна

Гарант освітньої програми
кандидат економічних наук,
доцент

Головня
Юлія Ігорівна

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	6
1.1. Сутність державної політики забезпечення прав дітей.....	6
1.2. Світовий досвід забезпечення прав та захисту інтересів дітей..	10
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ.....	17
2.1. Оцінка державної політики у сфері захисту прав та законних інтересів дітей	17
2.2. Актуальні проблеми забезпечення прав та інтересів дітей.....	24
2.3. Напрями вирішення проблемних питань забезпечення прав дитини.....	33
ВИСНОВКИ.....	37
•	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ.....	42
...	

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальна політика як одна з найважливіших складових політики держави завжди належала в Україні до її пріоритетів. Про це свідчить суттєве посилення уваги до неї як в офіційних державних документах, так і в програмних документах, а також практичні дії державної влади та підвищення активності практично всіх політичних сил.

Державну політику в сфері захисту прав і законних інтересів дітей слід розглядати як цілеспрямовану, систематичну, спеціально організовану діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх установ, різних інститутів громадянського суспільства, спрямовану на вдосконалення механізму реалізації прав дітей і забезпечення ефективного захисту прав і законних інтересів дітей.

У всі часи і у всіх країнах діти вважалися однією з найбільш важливих груп суспільства, оскільки підростаюче покоління було гарантією продовження державності. Незважаючи на це реально права і інтереси дітей стали захищатися державою тільки в XX столітті.

Залежно від типу політичної системи і економічних можливостей суспільства різні країни створювали національно орієнтовані моделі захисту дитинства. Політичні та соціальні особливості таких моделей значною мірою визначаються пануючою в тій чи іншій країні політичною культурою.

Разом з тим необхідно визнати відсутність моделей які в повній мірі відповідають реаліям XXI століття. Відсутність же політичних рішень застарілих проблем рано чи пізно призводить до соціальних конфліктів, які мають далекосяжні політичні наслідки. Підтвердженням зазначеної тези є в останні роки у Франції, Данії, Німеччині і низці інших країн молодіжні бунти, в яких брали участь підлітки іммігрантського походження. Політичне керівництво зазначених країн під тиском громадськості було змушене

прийняти стратегічні рішення, спрямовані на профілактику такого роду конфліктів.

Питання правового захисту дітей розглянуто у дослідженнях: К. В. Бориченко, О. С. Бурлака, І. Г. Бухтіярової, Л. О. Горловко, О. С. Кайтанського, Н. В. Лесько, А. О. Медвідь та інших. Проте аналіз основних досліджень і публікацій з даної проблеми показав, що питання реалізації державної політики у сфері забезпечення прав та законних інтересів дітей, потребує постійного вдосконалення та адаптації відповідно до сучасних політичних вимог.

Мета роботи: дослідження реалізації державної політики у сфері забезпечення прав та законних інтересів дітей. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити та узагальнити сутність та складові державної соціальної політики;
- дослідити сутність державної політики забезпечення прав дітей;
- розглянути дослідити світовий досвід захисту прав та інтересів дітей;
- оцінити сучасний стан державної політики у сфері захисту прав та законних інтересів дітей;
- з'ясувати актуальні проблеми захисту прав та інтересів дітей;
- запропонувати напрями вирішення проблемних питань захисту прав та законних інтересів дітей.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної соціальної політики.

Предметом дослідження є механізми реалізації державної політики у сфері захисту прав та законних інтересів дітей.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних авторів з проблем сутності та необхідності державної політики у сфері захисту прав та інтересів дітей, законодавчі акти, аналітична інформація

Міністерства соціальної політики України і Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України.

Методи дослідження. У роботі використовувалися наступні методи: методи теоретичного узагальнення і порівняння при визначенні теоретичних аспектів державної політики захисту прав та інтересів дітей, методи функціонального аналізу – при аналізі сучасного стану державної політики захисту прав та інтересів дітей, емпіричний – при зборі статистичного матеріалу, його систематизації й узагальненні, графічний - при наочному відображенні результатів дослідження.

РОЗДІЛ 1

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ЯК СКЛADOVA ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

1.1. Сутність державної політики захисту прав дітей

В умовах гуманізації суспільних відносин особлива увага має приділятися найменш захищеним соціальним групам, серед яких – діти. Виходячи з загальних принципів європейського вектору розвитку держави, найважливішим завданням для України є формування інституту соціального захисту дітей з метою створення сприятливих умов для формування наступних поколінь. Для цього кожній дитині потрібно надати можливість реалізувати свій потенціал, забезпечити максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, доступ до отримання якісної освіти, безпечне життя та захист від заподіяння шкоди, розвиток навичок вирішення повсякденних проблем, формування ідентичності, виховання навичок міжособистісного спілкування та суспільної взаємодії.

Діти - загальнолюдська цінність, особлива соціально-демографічна група, яка потребує турботи держави і суспільства. Майбутнє суспільства залежить від фізичного, інтелектуального і морального розвитку підростаючого покоління. Проблеми дитинства розглядаються нами як сукупність різного роду труднощів, що заважають сприятливому гармонійному розвитку особистості підростаючого громадянина нашої країни.

До проблем дитинства належать також зростання захворюваності дітей соціально зумовленими захворюваннями, бідність сімей з дітьми, зростання соціального сирітства, зростання злочинності, збройні конфлікти, безробіття, моральна деградація, наркоманія, токсикоманія та алкоголізм серед дітей; насильство по відношенню до дітей, різні форми експлуатації дітей, дитяча

безпритульність і бездоглядність. несприятливі тенденції, які погіршують становище дітей, створюють загрозу майбутньому країни [2, с.76].

Для всебічного та гармонійного розвитку дитини потрібна сім'я, у якій формуються позитивні емоційні стосунки, забезпечуються догляд та виховання відповідно до віку, індивідуальних потреб і можливостей дитини, вибудовуються її світогляд та моральні орієнтири, формуються уміння та навички, необхідні для успішної соціалізації.

Держава вживає заходів для популяризації важливості виховання та розвитку дитини, ролі територіальної громади у забезпеченні найкращих інтересів дитини, неприпустимості розлучення дитини з батьками через особливості її розвитку, негативних наслідків інституційного догляду та виховання для дитини і суспільства в цілому [3, с.36].

У 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини та визнала, що сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини, її розвитку та становлення особистості [12]. Серед основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей визначено створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, забезпечення пріоритету сімейних форм влаштування дитини.

Разом з тим не кожна дитина в Україні має можливість зростати в сприятливому сімейному оточенні. Бідність родин, складні життєві обставини, недостатність на місцевому рівні послуг з підтримки дітей та сімей з дітьми зумовлюють дитячу бездоглядність, призводять до соціального сирітства.

У Декларації прав дитини (1959) зазначено, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Тобто охорона дитинства спрямована на створення сприятливих умов для фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, успішної соціалізації та

захисту прав дітей як специфічної соціально-демографічної групи в цілому і окремої дитини.

Перейдемо безпосередньо до розгляду поняття «охорона дитинства».

Окремі вчені визначають його як «соціальну функцію держави»; в тому числі, Н. Лесько вважає, що «на сьогодні за межами досліджень соціальної функції держави до сих пір залишається важлива категорія її адресатів - діти»[14, с.24].

Більш конкретно поняття «охорона дитинства» визначено і вперше введено в країні на законодавчому рівні в Законі України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001 р № 2402-III), який визначає «охорону дитинства» як «систему державних і громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав»(ст. 1). Крім того, в цьому законі зазначено, що охорона дитинства є «стратегічним загальнонаціональним пріоритетом»[8].

Вчені та фахівці оперують різними поняттями щодо позначення державної політики в сфері охорони дитинства сфері, зокрема:

«Державна політика в сфері охорони дитинства», «державна політика по охорону дитинства» (наприклад, ці два поняття одночасно використовуються в Законі України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001 р № 2402-III))[8], «державна політика щодо дитинства», «державна політика по відношенню до дітей» та інші. Для уніфікації пропонуємо використовувати поняття «державна політика в сфері охорони дитинства».

Вважаємо за доцільне запропонувати своє визначення досліджуваної дефініції. Державна політика в сфері охорони дитинства - це складова загальнодержавної політики, специфічна, пріоритетна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та інших інститутів в сфері охорони дитинства, яка включає систему завдань, принципів, основних напрямків і механізмів з метою створення соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для фізичного, інтелектуального,

культурного розвитку дітей, забезпечення і захисту їх прав та законних інтересів.

Як було згадано вище, Закон України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001 р № 2402-III) регулює політику у відповідній області.

Зокрема, в ст. 4 цього документа мається на увазі проведення наступних заходів:

- визначення правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних основ з охорони дитинства, удосконалення законодавства в сфері правового і соціального захисту дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері;

- забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, взаємоповаги, свободи і рівності;

- здійснення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства;

- встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дітей, заподіяння їм шкоди [8].

Об'єктами державної політики в сфері охорони дитинства є:

- в широкому сенсі - складна динамічна, самоврядна система «Діти - сім'я - суспільство»;

- у вузькому сенсі - діти.

Слід підкреслити, що така політика поширюється на громадян у віці від народження до 18 років незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, освіти, ставлення

до релігії, роду і характеру занять. Система «дитина - сім'я - суспільство» має дві підсистеми: «дитина - сім'я» і «дитина - суспільство», центральним компонентом яких є дитина.

Поняття «державна політика в сфері охорони дитинства» передбачає, що її суб'єктом є органи державної влади та місцевого самоврядування.

На сучасному етапі важливими суб'єктами державно політики охорони дитинства ї виступають міжнародні організації, які діють в інтересах дітей (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін.), а також дитячі та молодіжні громадські організації, громадські та соціальні інститути, підприємства, установи, що працюють в сфері охорони дитинства та діючі в інтересах дітей. Вважаємо, що активними суб'єктами державної політики захисту прав та інтересів дітей повинні бути, перш за все, діти, а також батьки (особи, які їх замінюють), окремі громадяни, територіальні громади [22].

Отже, державна політика захисту прав та інтересів дітей це - складова загальнодержавної політики, специфічна, пріоритетна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування і інших інститутів в сфері охорони дитинства, яка включає систему пріоритетів, задач, принципів, основних напрямків і механізмів з метою створення соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для фізичного, інтелектуального, культурного розвитку дітей, забезпечення і захисту їх прав та законних інтересів.

1.2. Світовий досвід забезпечення прав та захисту інтересів дітей

Основні принципи захисту неповнолітніх в багатьох державах засновані на Конвенції про права дитини - міжнародний документ, прийнятий Асамблеєю ООН в Нью-Йорку в 1989 році. Вони поширюються на всіх дітей без винятку, незалежно від раси, національності, статі, мови, релігії, політичних переконань і соціального походження [12].

Конвенція передбачає такі права, як: спеціальний захист і можливості для розвитку в умовах свободи, здоров'я і гідності; право на ім'я та громадянство; право на належне харчування, житло, розваги і медичне обслуговування; спеціальний режим освіти і турботи для неповноцінних у фізичному або психічному плані дітей; право рости під відповідальністю своїх батьків (крім особливих випадків, коли дитина може розлучати з батьками); право на освіту; дитина повинна бути першим, хто отримує допомогу при будь-яких обставинах; дитина повинна бути захищена від усіх форм жорстокості, експлуатації, не повинен бути об'єктом торгівлі [12].

У різних країнах існують і окремі закони, профільні відомства з прав дитини, а також громадські організації, зайняті питаннями дитинства.

Французьке дитяче право переслідує дві основні мети: профілактику і захист. Профілактика - робота, що проводиться з сім'ями, самостійно звернулися в органи за допомогою. Як правило, це батьки, які розуміють, що їм важко з дитиною, тому вони довіряються фахівцям [24, с.156].

Захист - робота, виконувана компетентними органами, коли є підтвердження того, що ситуація приймає небезпечний для дитини характер. Чинники вимагають прийняття від сім'ї заходів для захисту дитини.

Крім того, у Франції існують служба психіатричної допомоги дітям і служба пропаганди здорового способу життя.

Фінляндія, як і інші країни Скандинавії, дотримується моделі державної відповідальності за загальне благополуччя населення. Політична система країни перерозподіляє матеріальні ресурси відповідно до принципу соціальної справедливості, забезпечуючи кожному громадянину гідний рівень життя, згладжуючи соціальні відмінності і підтримуючи нужденних. У даній системі соціальна робота відіграє ключову роль [20].

Основний принцип соціальної роботи, як професії, це надання інструментів для зміни життєвих обставин і умов, при взаємодії між суспільством і індивідом. Метою соціальної роботи є активізація, мотивація і

зміцнення життєвих навичок, для того, щоб людина більше не потребував в державну підтримку. Такими послугами є наприклад, сімейна робота на дому або інші форми роботи з сім'єю.

У 1950 році, під час формування професійних принципів соціальної роботи, в Англії були проведені дослідження, які вивели фактори, що впливають на розвиток дитини та її майбутнє. Результати дослідження вважають основу всієї системи розвитку дитячого благополуччя. Були виведені певні фактори ризику, які негативно впливають на поведінку підлітків. Аналіз лонгитюдних даних показав, що такі фактори соціалізації, як відсутність батьківського нагляду і зневага, є одними з найпотужніших показників, що впливають на розвиток неблагополуччя у неповнолітніх.

Починаючи з 2000 року, Європейські країни стали більш активно підкреслювати важливість програм, спрямованих на розвиток спільної роботи з батьками. Доведено, що дані методи підтримки батьківства є ефективним способом впливу на розвиток позитивних батьківських навичок, впевненості і благополуччя батьків, зниження застосування тілесного покарання і проблемної поведінки дитини. Дії і програми, спрямовані на поліпшення і сприяння благополуччю, як правило підтримуються і здійснюються на трьох рівнях:

Державний рівень - універсальна підтримка (Дитячі садки, школи, дитячі та жіночі консультації).

профілактична підтримка (Підтримка на індивідуальному рівні, з метою запобігання проблем).

відновлювальна підтримка (Метою роботи є надання адресної, цільової допомоги та реабілітації.)[20].

Метою програм є не тільки захист дітей від шкоди / загрози, а й оптимізація добробуту сім'ї через підтримку, в відповідність з методами позитивного виховання в інтересах дитини. Підтримка батьківства заснована на тому, як батьки розуміють і застосовують свої батьківські обов'язки.

Основна мета: залучення до участі і зміцнення батьківського потенціалу і збереження сім'ї за допомогою підтримки.

У Фінляндії, дана соціально-політична модель фінансується за рахунок податкових надходжень і включає в себе страхування та соціальний захист населення; виплати соціальних допомог тим особам, які постійно проживають в Фінляндії, а так само такі соціальні послуги надаються державою та муніципалітетами: послуги для дітей і сімей, реабілітація, послуги по стаціонарному догляду, житлові послуги, грошова допомога особам, які доглядають за своїми родичами на дому, надомні послуги, послуги в області психічного здоров'я, реабілітаційні послуги пре алкогольної і наркотичної залежності, послуги для інвалідів, послуги для літніх, соціальне чергування і соціальна робота.

У національному законодавстві Фінляндії в області сімейного права враховані основні керівні принципи Конвенції ООН про права дитини. У Фінляндії, вся діяльність служб захисту дітей ґрунтується на Законі про захист дітей. Батьки несуть головну відповідальність за благополуччя дитини, але якщо вони, з якихось причин не справляються зі своїми обов'язками, то держава зобов'язана надати допомогу і підтримку. Про вилучення мова йде тільки в самих крайніх випадках, коли добробут і життя дитини перебувають в безпосередній небезпеці. Важливо відзначити, що кожен випадок розглядається окремо, і виходячи з інтересів дитини. Метою закону про захист дітей є надання підтримки батьківства на максимально ранньому етапі, щоб виключити необхідність застосування більш серйозних заходів[21].

Система захисту дітей складається з двох ступенів; профілактичні заходи підтримки і індивідуальні заходи підтримки. Останні, включають в себе заміщає піклування та заходи подальшої соціальної підтримки. Під профілактичними заходами мається на увазі робота на стимулювання благополуччя дітей, а також на підтримку батьківства. При цьому, сім'я не є

клієнтам служби захисту дітей. Індивідуальні заходи підтримки виявляються, коли сім'я і діти є клієнтами захисту дітей. До індивідуальних заходів захисту дітей відносяться амбулаторні заходи підтримки сімей та дитини, а також негайне відібрання. Важливо відзначити, що метою служби захисту дітей є запобігання виникненню проблем у сім'ї і дітей. Цьому сприяє можливість втручання на досить ранньому етапі. Система відрізняється, наприклад, від Американської системи, де втручання відбувається на більш пізній стадії.

У Великобританії узаконено поняття "фостерний виховател". Це людина, який не є кровним батьком, але взяла на себе відповідальність за виховання дитини, наприклад, опікун або родич.

Остання інновація в системі захисту прав дітей - нова модель роботи - впровадження в практику MASH – мульти відомчої команди по захисту дитини. Особливість організації роботи - бачити проблему, а не людей в цій проблемі; проводити оцінку і знаходити ресурси (родичі, агентства, церква та ін.). Для цього створюється мултивідомча (мультидисциплінарна) команда фахівців, куди включаються, виходячи з аналізу ситуації, фахівці з різних відділів, відомств. Проводиться оцінка оточення дитини, його ресурсів. У сім'ї питається дозвіл зробити оцінку (сама оцінка є втручанням в сім'ю). Вона проводиться з метою: 1 краще зрозуміти і прийняти проблему; 2 усвідомити, які ресурси є у сім'ї для виходу з проблеми. Оцінка може тривати від 10 до 35 днів. Може бути прийнято рішення передати конкретний випадок фахівцям третього рівня. Потім розробляється покроковий план за участю фахівців другого рівня. При благополучному вирішенні проблеми випадок спускається на третій рівень. Якщо випадок складний - він передається на четвертий рівень [11, с.56-60].

У міру виконання плану проводиться регулярна оцінка його виконання. Як правило, на 1 фахівця припадає від 12 до 20 дітей. Якщо дитині потрібна додаткова допомога, випадок класифікують як терапевтичний і звертаються до відповідної служби, і вона виділяє психотерапевта.

Робота з сім'єю триває до двох років. Надаються різні підтримуючі послуги, підключаються відповідні фахівці. У плані є поділ відповідальності між батьками і фахівцями. Наголос робиться на раннє втручання. Якщо, наприклад, вчитель виявив у дитини певні проблеми, він повинен зателефонувати в MASH. Протягом п'яти днів вся команда збирається для оцінки ситуації та визначення подальших заходів. В крайньому випадку, поліції може вилучити дитину на 72 години, при цьому дитина поміщається в знайому для нього сім'ю (родичів, сусідів та ін.). Якщо такої сім'ї немає, то він направляється в фостерну сім'ю. Від місцевої влади дитині надається соціальний працівник.

Вищі чиновники вимагають від регіональних органів опіки і піклування відвідування на дому кожної дитини, що знаходиться на фостерному вихованні. Представник органів опіки повинен переконуватися, що юний громадянин поводить себе гідно, забезпечений всім необхідним і його права не порушуються. При виборі фостерних батьків великими пільгами наділяються родичі, а потім вже інші сім'ї. Але найголовніший пріоритет в тому, що дитину для початку повинні намагатися влаштувати саме в сім'ю, якщо таких варіантів немає, то його влаштовують в інтернат[11].

У США дитина може подати в суд на батьків. Жителі Штатів вважають, що права дитини починають вступати в силу ще з моменту зачаття, тому питання про часткове або повне заборону абортів із завидною періодичністю піднімаються в сенаті. Особлива увага державними органами приділяється і при усиновленні. Є закон, що зобов'язує громадян повідомляти про випадки жорстокого поводження з дитиною в прийомній сім'ї. Крім того, в деяких штатах дозволяється усиновлювати дітей одностатевим парам.

Якщо батьки в розлученні, то дитина має право спілкуватися і з батьком, і з матір'ю. З ким він буде жити постійно, вирішує суд. У разі, якщо, наприклад, жінка забороняє колишньому чоловікові бачитися з сином або

дочкою, це є порушенням прав дитини. У більшості шлюботорозлучних процесів право на опіку виграють матері.

У США дитина має право подати до суду на своїх батьків, якщо він незадоволений своїм становищем, а також відмовитися від опіки, як з боку приймальної, так і з боку рідної сім'ї [6].

Отже, у кожної країни є свої особливості по захисту прав та інтересів дітей, але спільним є те, що захист включає три рівні: державний, індивідуальний та адресний. Цікавим є досвід Великої Британії з фостерним вихователем, який можливо запровадити в Україні перед передачею дітей до інтернату та досвід Франції де існують служба психіатричної допомоги дітям і служба пропаганди здорового способу життя.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ

2.1. Оцінка державної політики у сфері захисту прав та законних інтересів дітей

Дитина є найвищою цінністю демократичного суспільства. Створення умов для розвитку кожної дитини, кожної молодшої людини є зобов'язанням держави та ознакою суспільного благополуччя. Завдання дотримання прав дитини та сприяння її всебічному фізичному й духовному розвитку на засадах принципу «нікого не залишити осторонь» має стати пріоритетом державної політики України. Наразі в Україні проживає 10,7 млн дітей та молоді, що становить 25,3% загальної чисельності населення країни; найменшою є група 15–19-річних (1,8 млн), найбільшою – група 5–9-річних (2,4 млн) [7].

За оцінками демографів, упродовж найближчих років очікується скорочення чисельності дітей та молоді приблизно такими самими темпами, як і всього населення (до 9,1 млн осіб до 2030 р., тобто приблизно на 15%). За прогнозними оцінками, вікові структурні зрушення віддзеркалюватимуться у випереджальному скороченні чисельності дітей молодше 15 років (рис. 2.1).

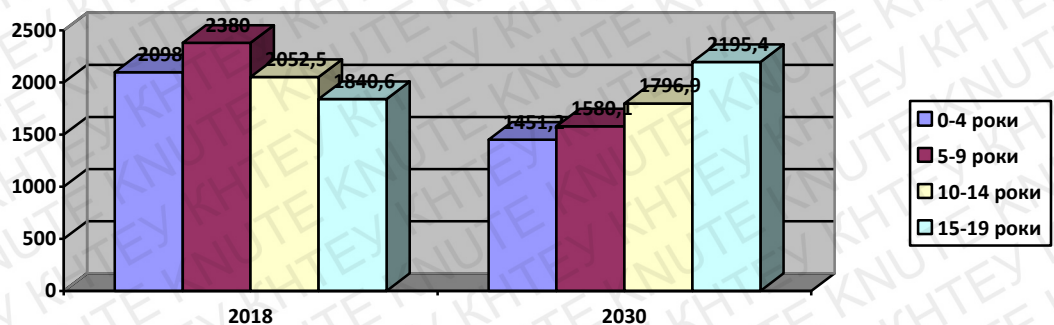

Рис.2.1. Чисельність дітей за віковими групами, тис. осіб. [7]

На відміну від більшості європейських країн, де міграційний приплив не тільки збільшує загальну чисельність населення, а й сприяє його омолодженню, в Україні довготривале збереження народжуваності на низькому рівні посилюється міграційним відпливом дітородних контингентів, зокрема молоді.

Події останніх років призвели до значного погіршення матеріального становища населення, зокрема до дворазового зростання бідності за фактичним прожитковим мінімумом у період 2013–2015 років. Відповідний показник щодо сімей з дітьми зріс у 2,2 раза і становив 66,5%. Стабілізація ситуації у 2016 році та подальше зменшення масштабів бідності у 2017 році сприяли зниженню показника для сімей з дітьми до 55,1%. Проте більшість дітей і наразі потрапляє за межу спроможності задовольняти найнеобхідніші потреби у рамках прожиткового мінімуму. Ризик бідності суттєво зростає з появою в сім'ї другої дитини (з 47,0% до 72,2%), а серед багатодітних родин його значення у 2018 році перевищило 80%[7].

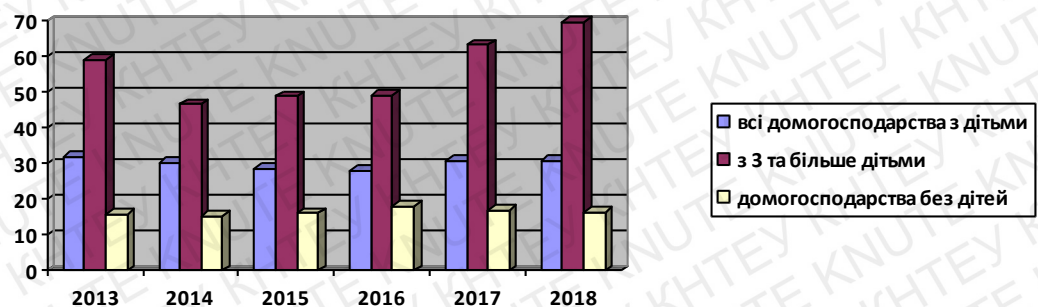

Рис.2.2.Динаміка рівня бідності домогосподарств,% [7]

Наявність двох і більше дітей у домогосподарстві є ключовим чинником формування монетарної бідності. Решта соціально-економічних та демографічних чинників можуть підсилювати чи послаблювати ризик настання бідності на рівні домогосподарства. Підсилюючими факторами є: проживання у малих за розміром населених пунктах, особливо у сільській місцевості; невисокий рівень освіти батьків, зокрема відсутність осіб з вищою освітою в домогосподарстві; наявність безробітних осіб. Ці фактори

мають різну інтенсивність впливу, тобто при підсиленні дії фактора ризик монетарної бідності зростає в різному ступені.

У 2018 році було запроваджено нові механізми підтримки сімей з новонародженими дітьми – надання набору товарів для малюка (так звані бебі-бокси) та державна компенсація витрат з догляду за дітьми (програма «Муніципальна няня»). Наразі ще важко оцінити вплив новацій на матеріальне становище сімей з дітьми та ступінь вирішення їх нагальних проблем, проте можна говорити про позитивний психологічний вплив. Сім'ї з дітьми бачать піклування з боку держави, а ті батьки, які з різних причин опинилися без сторонньої підтримки, почуватимуться більш впевнено.

Ситуація в Україні щодо повноцінного доступу до послуг охорони здоров'я є в цілому несприятливою. Так, серед домогосподарств з дітьми у 2017 році 12,8% страждали через відсутність поблизу житла закладу охорони здоров'я чи аптеки, і порівняно з 2015 роком цей показник підвищився (з 11,7% до 12,8%)[7].

До інфраструктурних обмежень належить також неможливість своєчасно отримати послуги екстреної (швидкої) медичної допомоги – у 2018 році від цього виду позбавлення потерпали 14,5% домогосподарств з дітьми [7].

Через суто фінансові обмеження кожне четверте домогосподарство з дітьми не змогло оплатити послуги поліклінік та лікарень, купити необхідні медичні препарати. Наприклад, у разі необхідності проведення нескладної хірургічної операції із невеликим реабілітаційним періодом сім'ям з доходами вище середніх нічого не загрожує. Водночас бідні для такого лікування будуть вимушені накопичувати борги, а вразливі до бідності сім'ї витратять всі свої резерви і можуть перейти до категорії бідних. Поширеними є випадки неспроможності сім'ї взагалі скористатися послугами охорони здоров'я. Так, у 2018 році практично кожне четверте домогосподарство з дітьми (23,7%) за потреби не змогло отримати медичну допомогу чи

придбати лікарські засоби[7]. Зрозуміло, що сім'ї, у складі яких є вразливі категорії дітей, набагато сильніше відчувають неспроможність оплатити необхідні медичні товари та послуги, якщо вони недоступні на безоплатній основі. Безперешкодний доступ до якісної освіти не лише дає дитині життєві шанси, а й упереджує родину від нужденності та розриває ланцюг спадкової бідності.

За останній рік дещо покращилися показники доступності соціальних послуг для вразливих груп дітей. Зокрема, зросла чисельність охоплених реабілітаційними послугами серед осіб 0–17 років з інвалідністю – з 14,8 тис. до 17,4 тис. Щодо загального числа дітей з інвалідністю рівень охоплення реабілітаційними послугами зріс з 9,5% до 10,9%. Зменшилася частка дітей, не охоплених сімейними формами виховання, серед дітей, які отримали статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування (з 22,2% до 15,7%). Спостерігаються певні позитивні зрушення щодо рівня охоплення цільових груп дітей соціальними послугами. Проте глибина проблеми та тривалий період бездіяльності щодо реформування системи надання послуг призводять до консервації негативних явищ. Соціально вразливі категорії дітей наразі не можуть повноцінно скористатися послугами освіти, зокрема навчатися через дистанційні програми, внаслідок обмеженого доступу до мережі Інтернет. У 2018 році майже кожна п'ята сім'я з дітьми (18%) та третина багатодітних родин (30%) не мали доступу до послуг Інтернет вдома [7].

Для України традиційно високим є рівень охоплення шкільною освітою (98,4%). Проте, як і у більшості країн світу, актуальною є міжпоселенська нерівність за якістю навчання та його результатами, що найбільше акумулюється на другому етапі середньої освіти[7].

В Україні з 2010 року розпочато профілізацію шкільної освіти, спрямовану на врахування індивідуальних освітніх потреб учнів і подальше професійне самовизначення старшокласників. Профільне навчання

забезпечують 5971 ЗЗСО (37,2% загальної кількості шкіл), їм охоплено 243 256 учнів (6,2% їх загальної чисельності); поглиблене вивчення предметів – 2757 ЗЗСО (відповідно, 17,2%), яким охоплено 612 286 учнів (15,7%)[7].

Актуальні права і обов'язки батьків і дітей викладені в ряді централізованих нормативних документів.

В Україні сімейні правовідносини класифікуються на 3 групи: за змістом; за суб'єктним складом; за характером захисту суб'єктних прав. Сімейні правовідносини діляться також на кілька підгруп, наприклад, між подружжям, батьками, опікунами та піклувальниками і т.д. Щоб глибше вивчити зобов'язання, права батьків і їх дітей, необхідно розглядати їх у кількох важливих аспектах життєдіяльності.

Основні права неповнолітніх дітей в Україні: на життя, охорону здоров'я, безоплатну медичну допомогу; на безпечні умови життя і розвитку; на отримання громадянства та імені; на достатній рівень життя для забезпечення інтелектуально-фізичної, моральної та культурного розвитку; права дитини на особисту думку, свободу совісті і вибір релігії; на отримання інформаційних даних відповідно до віку; освіту; майно і житло; заняття трудовою і підприємницькою діяльністю; недоторканність [21].

Державою гарантовані оптимальні умови для охорони здоров'я, фізичного, духовно-інтелектуального розвитку, психологічної адаптації дітей, які в майбутньому зможуть стати гідними членами високорозвинутого суспільства.

Одними з основоположних є права і обов'язки дитини в родині. В даному аспекті можна виділити наступні права:

Статтею 150 Сімейного Кодексу України передбачаються права і обов'язки мами і тата по вихованню та розвитку дітей. Вони отримують право на повагу і турботу з боку батьків про здоров'я, фізичний, інтелектуально-моральний розвиток, на навчання, комплексну підготовку до самостійного життя[19].

Право спілкування з батьками (ст. 153 СКУ). У специфічних ситуаціях, зазначених у законодавстві, спілкування може обмежуватися[19]. Схожі положення викладені в ст. 15, 16 Закону «Про охорону дитинства», де сказано, що неповнолітній, який проживає окремо, отримує право на підтримку відносин і прямих контактів з батьками. Він також може отримувати інформацію про біологічних батьків, якщо таких не було у нього з народження, але тільки в тому випадку, якщо вона не завдасть шкоди її психічному або фізичному здоров'ю[8].

Після досягнення 14 років діти мають право самостійно звертатися до суду з позовом на предмет позбавлення батьків батьківських прав. Такі ситуації трапляються, якщо батьківські права і обов'язки виконуються неналежним чином, завдають шкоди або суперечать законодавству.

Одним з прав в 16 років є можливість за своїм бажанням змінити ім'я. Особа у віці з 14 до 16 років може змінити ім'я, але тільки за згодою батьків. Статтею 23 СКУ дано право особі, яка досягла 16-річчя, вступати в законний шлюб. Таке рішення може винести суд, якщо в ході судового розгляду буде встановлено, що це повністю відповідає його інтересам[19].

Сімейним кодексом України передбачено право дітей бути вислуханим батьками, а також посадовими особами з усіх питань, що стосуються сім'ї або його особисто. У статті 171 СКУ сказано, що вони мають право на висловлення своєї власної думки з усіх питань, що стосуються його виховання, освіти, місця проживання, незалежно від віку[19].

Часто діти рано виявляють бажання працювати і отримувати власний дохід. Таке бажання не суперечить законодавству.

Згідно КЗпП України діти можуть прийматися на роботу, але лише після досягнення 16-річчя. Іноді рішення про прийом на роботу може прийматися і для 15-річного, але лише за згодою його батьків.

Залучення до робіт у шкідливих та небезпечних умовах, понаднормово, в святкові, вихідні дні - порушення прав дитини. Передбачено скорочений

робочий день, але зі збереженням зарплати, як за повний робочий день. Право на працю регулюється статтями 192, 194, 15 КЗпП України.

Встановлено обмеження на звільнення, тільки з виявлення бажання працівника або за висновком служби у справах дітей (ст.198 КЗпП України).

Особа, яка досягла 16 років, може зареєструватися в якості фізичної особи-підприємця (ФОП), але тільки за згодою батьків. Для цього необхідна повна дієздатність. Рішення про надання повної цивільної дієздатності виноситься органом опіки та піклування. Якщо даний дозвіл в органі опіки отримати не вдалося, тоді можна звернутися з позовною заявою до суду. Дане право регулюється Законом «Про охорону дитинства», а також частиною 3 статті 35 Цивільного Кодексу України[26].

Закон вимагає, про те, що сімейні правовідносини включають в себе і майнові питання. У даній сфері права та обов'язки подружжя-батьків і дітей також регулюються Сімейним Кодексом України. Статтями 174 і 175 СКУ закріплено, що все майно, придбане батьками для життєзабезпечення, фізичного, духовного розвитку та освіти, а саме іграшки, книги, взуття та одяг, комп'ютер і багато іншого, є власністю дітей[19].

Якщо неповнолітній брав участь разом з мамою і татом у виконанні робіт за будь-яку винагороду, то воно буде належати на праві спільної сумісної власності всієї сім'ї. Якщо ж на ці кошти було придбано якесь майно, то воно також буде належати дітям і батькам. Якщо ж батьки керували яким-небудь майном, належним малолітній, то після досягнення нею повноліття вони зобов'язані повернути йому майно або дохід, який був отриманий.

На батьків покладається обов'язок по утриманню дітей до їх повноліття, це встановлено ст.180 СКУ. Але вони мають право на утримання і після 18-річчя, якщо: підтверджений факт непрацездатності або потребують матеріальної допомоги, але за умови, що мати і батько мають можливість її

надати; навчаються у вищому навчальному закладі за денною формою, але не більше ніж до 23-річного віку[19].

В Україні існують також інші права та обов'язки дітей:

Малюки до 6 років отримують право безкоштовного проїзду без надання окремого місця. Дітям до 14 років така послуга надається за пільговою вартістю. Відповідно до ст. 35 ЦКУ, в окремих ситуаціях неповнолітні отримують право повної цивільної дієздатності. Перелік таких ситуацій детально описаний в статті. Якщо ж умова, при якому особа набула повної дієздатності з часом і до досягнення 18 років перестало існувати (наприклад, шлюб розірвано), то вона все одно зберігається[26].

Згідно зі статтями 31 і 32 ЦКУ, особа не досягла 14 років, може займатися укладанням дрібних побутових угод. Також діти від 14 до 18 років можуть на свій розсуд розпоряджатися заробленими коштами, стипендіальними виплатами, здійсненням прав на результат інтелектуальної діяльності, яка охороняється законодавством, здійснювати інші операції, але за згодою батьків[26].

Отже, події останніх років призвели до значного погіршення матеріального становища населення, зокрема до дворазового зростання бідності за фактичним прожитковим мінімумом у період 2013–2015 років. У 2018 році було запроваджено нові механізми підтримки сімей з новонародженими дітьми – надання набору товарів для малюка та державна компенсація витрат з догляду за дітьми. За останній рік дещо покращилися показники доступності соціальних послуг для дітей з особливими потребами. Права та обов'язки дитини в родині закріплено в Сімейному Кодексі України.

2.2. Актуальні проблеми захисту прав та інтересів дітей

15 травня 2003 року Україна підписала Конвенцію ООН про права дитини, яка містить всеосяжний комплекс міжнародних правових стандартів

щодо захисту і забезпечення належних умов для виховання дітей, також, у Конституції України є низка прав, які наша країна зобов'язалася виконувати. Незважаючи на чималий проміжок часу від підписання «Конвенції про права дитини», громадяни України ще й досі намагаються довести всі встановлені права не лише дітей, а й дорослих, бо саме вони повинні контролювати та дотримуватися всіх законних прав дітей.

Держава продовжує зазначати саме охорону дитинства, як свій стратегічний пріоритет. Відповідно дитина розглядається, як об'єкт захисту, а не суб'єкт прав, що безпосередньо відображається в законодавстві й державній політиці. Ключовим законом залишається Закон України «Про охорону дитинства», до нього вносилися певні зміни, однак його не можна вважати таким, що повністю відображає стандарти прав дитини.

Нормативно-правова діяльність не відповідає викликам та потребам у сфері прав дитини. Більшість законодавчих ініціатив мають косметичний характер і не мають комплексного підходу, про що свідчить кількість прийнятих змін до законів протягом останніх років: лише до Закону «Про охорону дитинства» було понад 20 разів внесено зміни за період 2011-2019 рр, остання правка від 06.06.2019 року[8]. Іншою проблемою є те, що проекти нормативно-правових актів не проходять відповідної експертизи щодо відповідності принципам Конвенції про права дитини.

Відсутність координації зробило дітей заручниками розпочатих та проведених реформ, зокрема, певні групи дітей залишились без захисту. Так, координуючим органом на рівні центральних органів влади залишається Міжвідомча комісія з охорони дитинства. Основними завданнями Комісії є: сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань охорони дитинства; підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики з питань захисту прав та інтересів дітей; визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері охорони дитинства. Проте на

практиці діяльність Комісії здебільшого зводиться до підготовки Державної щорічної доповіді про становище дітей. У 2018 р. Комісія провела декілька засідань щодо обговорення питання безпеки дитини. Протоколи Комісії не є у відкритому доступі. Такі заходи швидше можна оцінити як вирішення короткотермінових завдань, а не як виконання координуючої функції у сфері захисту прав дитини. У впровадженні численних розпочатих реформ питання захисту дитини випало. Так, необхідна реформа децентралізації призвела до зниження якості, а в деяких територіальних об'єднаних громадах взагалі до повної відсутності соціальних послуг для дітей, зокрема, щодо супроводу сімей у складних життєвих обставинах, забезпечення альтернативним доглядом дітей, роботи з вразливими групами дітей тощо.

Медична реформа так само відбувається без комплексної оцінки впливу на дітей та без залучення так званого координуючого органу. Можна позитивно оцінити реформу у сфері освіти, успіх якої пов'язують як з міжнародною підтримкою, так і значними субвенціям з державного бюджету до бюджету місцевих органів, що сприяє децентралізації шкіл.

При реформі деінституціалізації функції координуючого органу перебрав на себе Уповноважений Президента з прав дитини, залучивши до обговорення реформи та наявних ризиків як відповідні міністерства, так і громадські організації. На жаль, уряд не запозичив даний досвід для зміцнення координуючого органу. Відповідальними за здійснення заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей на місцях залишаються служби у справах дітей. Дотепер комплексного функціонального аналізу повноважень центральних та місцевих органів влади, що відповідають за забезпечення прав дитини, проведено не було. Як наслідок, в рамках адміністративної реформи і реформи децентралізації немає ясності і чіткого розмежування функцій із захисту і забезпечення прав дитини як на національному, так і на місцевому рівнях. Процес реформування системи надання адміністративних та соціальних послуг в умовах децентралізації

перебуває в стані глибокої кризи, є досі незавершеним. Алгоритм передачі повноважень від служб у справах дітей райдержадміністрацій до новоутворених об'єднаних територіальних громад законодавчо в багатьох аспектах не врегульований. Лише частина об'єднаних територіальних громад утворили служби у справах дітей або ввели окремих профільних спеціалістів.

Залишається проблемою недостатня прозорість формування бюджетів та участь громадян в цих процесах. Це призводить до нерівномірного розподілу коштів на дітей в різних галузях. Як приклад, різна фінансова підтримка шкіл, зокрема, діти які навчаються у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням мови, технічних предметів, мають більшу кількість забезпечених уроків згідно з типовими навчальними планами. Іншою проблемою щодо фінансування шкіл є відсутні мінімальні стандарти забезпечення шкіл матеріальними засобами. Фінансування школи залежить від активної позиції адміністрації школи, батьків у формуванні запиту на фінансування окремого закладу. В результаті одні школи мають належне забезпечення з місцевих адміністрацій на засоби гігієни (туалетний папір, миючі засоби для прибирання тощо), інші школи забезпечуються миючими засобами через залучення необхідних грошей від батьків. Відсутність мінімального забезпечення шкіл створює нерівності для різних груп дітей і є підставою для постійних конфліктів між батьками, батьками і адміністрацією закладу, коли батьки не бажають здавати гроші у благодійний фонд (в т.ч. через переконання, що це є складова корупційної діяльності), або не можуть надати кошти через матеріальний стан.

Окремою проблемою наразі є недостатній рівень охоплення бідних сімей з дітьми програмами соціальної допомоги – 77,3% станом на 2018 рік. Практично кожна четверта бідна сім'я з дітьми не охоплена системою соціальної допомоги[7].

Особливо актуальною залишається проблема життєстійкості дітей в умовах військового конфлікту на Донбасі, насамперед для мешканців лінії

зіткнення на території Донецької та Луганської областей. Щоденні загрози втрати життя, здоров'я, майна, засобів для існування ставлять дітей у вкрай невизначене становище, позбавляючи впевненості у майбутньому.

За експертними оцінками, у раціоні харчування 84% українських сімей з дітьми споживання жирів перевищує встановлену норму. У домогосподарствах, де виховується одна дитина, фактичне споживання жирів більше від нормативного в 1,6 рази, з двома дітьми – в 1,48 рази, у багатодітних – в 1,4 рази[7]. Серед фахівців[7] поширеною є думка, що культура надмірного споживання їжі, зокрема жирів, є психологічним наслідком трансгенераційної травми поколінь, отриманої під час Голодомору в Україні 1932–1933 років. У повсякденному житті українців травма поколінь проявляється через бажання загодувати дітей (особливо це характерно для старших поколінь – бабусь та дідусів), а худорлявість доволі часто пов'язується з хворобою. За даними загальнонаціонального опитування населення України, проведеного Інститутом соціології НАН України у співпраці з Благодійним фондом «Інтелектуальна перспектива» у 2018 році, 2,6% респондентів вказали, що люди і зараз бояться голоду. При цьому за попередні два роки, коли відбувались активні бойові дії на Сході України, цифри були втричі вищими: 9,0% у 2015 році та 8,8% у 2016 році[7].

Для забезпечення щоденної потреби у незамінних харчових речовинах та енергії необхідно споживати у достатній кількості здорові продукти з основних груп: різнокольорових овочів та бобових; фруктів та ягід; цільних злакових продуктів; м'яса; молока та молочних продуктів; яєць; риби; горіхів. Проте домогосподарства з дітьми з року в рік відчують істотний дефіцит щодо споживання важливих для життєдіяльності людини продуктів. Найбільший дефіцит відчувався у споживанні фруктів, ягід, винограду, горіхів (39–47% від норми), молока та молочних продуктів (53–55% від норми), овочів та баштанних (53–60%), м'яса і м'ясопродуктів (58–62% від норми), табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка співвідношення реального та нормативного споживання
основних груп продуктів харчування для домогосподарств із дітьми**

Групи продуктів	Роки				
	2010	2014	2015	2016	2018
М'ясо і м'ясопродукти	0,62	0,61	0,58	0,59	0,59
Молоко і молочні продукти	0,53	0,55	0,55	0,54	0,53
Яйця	0,79	0,74	0,73	0,74	0,74
Риба і рибопродукти	0,84	0,78	0,60	0,60	0,66
Картопля	0,65	0,58	0,56	0,56	0,55
Овочі і баштанні	0,60	0,55	0,54	0,57	0,53
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	0,45	0,45	0,39	0,44	0,47
Хліб і хлібні продукти	0,94	0,89	0,84	0,83	0,83

Узагальнено автором за даними [7]

Дані щодо частки домогосподарств із дітьми, в яких споживання основних груп продуктів харчування є нижчим від встановлених норм, свідчать про масштабність цього явища в Україні. Так, більше 90% сімей відчують дефіцит у споживанні таких вкрай необхідних для дитячого організму продуктів, як молоко, м'ясо, овочі та баштанні. Протягом 2015–2016 рр. відчутно погіршилася ситуація щодо споживання риби (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Частка домогосподарств з дітьми, які мають недоспоживання за
основними групами продуктів харчування, %**

Групи продуктів	Роки			
	2013	2014	2015	2018
М'ясо і м'ясопродукти	89,1	94,3	94,3	93,5
Молоко і молочні продукти	95,4	94,2	94,8	94,9
Яйця	79,7	81,6	81,7	81,9
Риба і рибопродукти	69,1	73,5	82,7	85,3
Картопля і картоплепродукти	87,2	88,7	88,8	88,4
Овочі і баштанні	93,9	97,3	97,1	95,1
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	92,2	84,3	86,3	76,2
Хліб і хлібні продукти	67,8	51,1	54,9	56,4
У середньому	84,3	83,1	85,1	84,0

Узагальнено автором за даними [7]

Кількісний показник споживання продуктів харчування на пряму залежить від кількості дітей у складі домогосподарства: чим більше дітей, тим менш різноманітним є харчування в родині, тим більшою є кількість

вживаної картоплі та картоплепродуктів та меншою – риби, м'яса, молока, овочів, фруктів, ягід, що вкрай необхідні для нормального розвитку дитячого організму.

Епідемічна ситуація в Україні щодо вакцинованих інфекцій останніми роками лишається нестабільною: захворюваність на кір, краснуху, епідемічний паротит, кашлюк, дифтерію набуває некерованого характеру. Про це свідчить, зокрема, чергування періодів підйому і спаду відповідних рівнів захворюваності, зменшення міжепідемічних проміжків часу тощо. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила Україну країною з високим ризиком спалаху поліомієліту.

Зловживання в домашніх умовах є ще однією важкою проблемою на сході країни. Фізичне насильство в сім'ї зросло, оскільки батьки перебувають під емоційним і психологічним стресом внаслідок конфлікту та збільшення монетарної бідності: майже шоста частина опитаних шкіл та дитячих садків підтвердили, що значна частина батьків приділяє набагато менше уваги своїм дітям унаслідок стресового життя в конфлікті та бідності. Багато батьків виїхало в інші регіони України та за її межі в пошуку роботи, що збільшило і без того велику кількість домогосподарств з самотніми батьками. Більш драматичними є випадки недбалого ставлення до дітей та відмови батьків від своїх дітей, яких залишають з дідусем і бабусею.

Діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави. Відсутність одного або двох з батьків та батьківського піклування підтверджується відповідними документами, які є підставою для надання цим дітям матеріального забезпечення і пільг, передбачених законодавством України.

Законодавство України гарантує цілу низку пільг і допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківської опіки. Разом з тим, сирітство

набирає загрозливих масштабів. Нам розповідають, приводячи статистику, про збільшення народжуваності в Україні за останні роки. Якщо уважно подивитись, то ця тенденція співпадає зі збільшенням виплат за народження дитини. Разом з цим кількість дітей-сиріт, та дітей, позбавлених батьківського піклування збільшилось втричі та продовжує збільшуватись. Виходить, що діти України сиротіють, маючи живих батьків: щороку близько шести тисяч дітей залишаються без батьківської опіки, більш того, багато дітей не мають статусу та не попадають до статистики... При цьому всиновити чи удочерити тих, хто опинився в інтернаті, можуть далеко не всі українські громадяни і на це є декілька причин: матеріальний стан родин, цільова група всиновлюваних дітей - адже сім'ї віддають перевагу дітям до 5 років, та щоб не мали діагнозів, а таких дітей з загального чистла тільки 5-7%[7].

Забезпечити гідні умови життєдіяльності дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, — це завдання, які повинна ставити перед держава але не зважаючи на збільшення кількості таких дітей, значна частина дитячих будинків та шкіл-інтернатів має слабку матеріально-технічну базу, потребує ремонту житлових та службових приміщень. Вихованці інтернатних закладів забезпечені одягом і взуттям на 60–70%. Матеріальні потреби дітей адміністрація дитячих закладів змушена вирішувати за рахунок спонсорських коштів, отримати які дуже непросто.

Існують також проблеми із влаштуванням дітей після закінчення навчання. Дуже гостро постає питання отримання житла – на чергу дітей ставлять, а коли буде видане соціальне житло ніхто відповісти не може. Проблема частково вирішена на період продовження навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладів - це означає передусім можливість отримати місце в гуртожитку, фінансову підтримку у вигляді стипендії, інші пільги, встановлені державою. Складніше тим дітям, які мають розпочати трудове життя відразу після закінчення школи. Забезпечення їх житлом та

робочим місцем законодавчо визначено, однак реально ці гарантії практично не реалізуються. До речі, у разі відмови в прийомі на роботу молодих громадян у межах встановленої квоти державна служба зайнятості, відповідно до статті 5 Закону України "Про зайнятість населення", може застосовувати штрафні санкції за кожну таку відмову у п'ятидесятикратному розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Випускники навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, забезпечуються за рахунок навчального закладу одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі двох прожиткових мінімумів. Нормативи забезпечення одягом і взуттям затверджуються Кабінетом Міністрів України. За бажанням випускників навчальних закладів вони можуть отримати грошову компенсацію в розмірі, необхідному для придбання одягу та взуття. Грошовий еквівалент цієї виплати визначається відповідно до Закону України "Про прожитковий мінімум".

Проблема сирітства в Україні породжує низку інших проблем – дитячу злочинність, насильство у сім'ї, наркоманію, хвороби та навіть торгівлю дітьми. Про все це можна писати нескінченно, ці теми не втратять важливості до того часу, доки ми будемо жити так, як вчора. Те, що було вчора, дало те, що є сьогодні – дітей, які через кілька років стануть дорослими, залишившись сиротами. Нам жити в цьому суспільстві. Нам з вами жити серед цих людей, які не мали можливості відчувати і зрозуміти прекрасного сенсу слова «сім'я».

Отже, забезпечення прав дитини не є пріоритетом у політиці держави. Фактично, відсутня сама політика щодо дітей та прав дитини та структурна вертикаль органів влади, які відповідають за її реалізацію. Діти все ще залишаються об'єктами захисту, а не суб'єктами права. Необхідність впровадження змін в державній політиці з боку осіб, що приймають рішення, не усвідомлюється. Порівняно з реформами освіти, охорони здоров'я,

децентралізації, реформа системи захисту дитини не має достатньої підтримки ані на рівні керівництва держави, ані на рівні органів місцевої влади та місцевого самоврядування.

2.3. Напрями вирішення проблемних питань захисту прав та законних інтересів дітей

Зобов'язання України щодо захисту прав дитини мають стати стрижнем глибоких соціально-економічних перетворень в країні шляхом створення сприятливих умов для розвитку кожної дитини на мікрорівні та для розвитку людського потенціалу на макрорівні. Вироблення ефективної державної політики, посилення інституційної спроможності та відповідальності мають винятково важливе значення для забезпечення прав і можливостей людини на кожному етапі її життєвого циклу, насамперед у дитинстві.

Завдання подолання бідності сімей з дітьми має стати першочерговим пріоритетом державної політики. Масштаби монетарної бідності серед дітей є найвищими порівняно з іншими групами населення, а ризики бідності багатодітних родин традиційно мають надвисокі значення. Система соціальної підтримки демонструє низьку дієвість та повною мірою не компенсує дефіциту доходів сімей з дітьми. Монетарні проблеми обтяжуються обмеженим доступом до послуг соціальної сфери, особливо у сільській місцевості. Низькі стандарти оплати праці, направленість соціальних трансфертів переважно у бік осіб старших вікових груп, неефективність перерозподільної політики в цілому та програм соціальної підтримки зокрема призводять до підвищеної вразливості сімей з дітьми. Незадовільний рівень матеріальної забезпеченості знижує життєстійкість родин з дітьми та призводить до їх неспроможності протистояти викликам соціально-економічного середовища. У такій ситуації значна частина родин з

дітьми ризикує опинитися серед бідних унаслідок негативних економічних, екологічних чи соціальних впливів.

Проблеми щодо забезпечення дитячого населення здоровим харчуванням мають вирішуватися шляхом розробки та впровадження урядових програм з урахуванням стратегій і рекомендацій міжнародних організацій, а також постійного моніторингу ключових індикаторів.

Складні соціально-економічні умови останніх років в Україні, а подекуди й ускладнена санітарно-гігієнічна ситуація породжують додаткові виклики надійному забезпеченню права дітей на життя та виживання, зумовлюють певні ризики щодо збереження позитивних тенденцій дитячої смертності й на різних рівнях потребують зосередження зусиль, спрямованих на збереження здоров'я дітей і молоді як майбутнього країни[6, с.287].

Одним із найбільш успішних та економічно ефективних заходів у сфері охорони здоров'я (і збереження життя та здоров'я дітей зокрема) наразі визнається імунопрофілактика (вакцинопрофілактика). За наявними сучасними оцінками на глобальному рівні, саме вакцинопрофілактика дає змогу попередити кожен шостий випадок смерті дітей у віці до 5 років, забезпечивши їх захист від таких захворювань, як дифтерія, кашлюк, правець, поліомієліт, а також пневмонія.

Основними цілями імунізації є зменшення захворюваності, смертності й інвалідизації від інфекційних хвороб, формування колективного імунітету і зниження витрат системи охорони здоров'я на лікування та профілактику таких захворювань, яким можна запобігти засобами специфічної імунопрофілактики [3, с.253].

Нові орієнтири сталого розвитку зумовили нове розуміння імперативів освіти для сучасних суспільств. Це перехід до якості, актуальності та змістовності освіти. Україна повністю приєдналася до загального контексту глобальної програми «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх».

Майже всі завдання сфокусовані на підтримці та заохоченні здобуття освіти, починаючи з раннього дитинства. У рамках досягнення цілі додаткові акценти необхідно зробити на забезпеченні рівного доступу до освіти для дітей з особливими освітніми потребами, а також осучасненні змісту освіти через імплементацію принципів сталості, миру та справедливості.

З огляду на активізацію економічної поведінки молодих сімей важливого значення набуває доступність дошкільного виховання у яслах-садках, НВК, групах короткотривалого, цілодобового або сезонного перебування, корпоративних та сімейних дитсадках тощо. Також важливо враховувати розширення вимог молодих батьків до системи дошкільної освіти, у тому числі щодо критеріїв вибору закладу: зручне розташування; процедура зарахування; вартість послуги; безпека та комфортність перебування; режим роботи; наповнюваність групи; якість послуг виховання та розвитку; освітні новації; емоційне благополуччя дитини та ін.

Можливість доступу до безперервної освіти дітей, які працюють, забезпечується діяльністю Держпраці, ДСЗ та усіх інших структур, до компетенції яких входить захист прав дітей, але додаткової уваги потребує забезпечення постійного моніторингу відповідних заходів, що здійснюються різними структурами.

На місцевому рівні, основним суб'єктом, на якого покладені вказані функції та який по суті координує діяльність інших структур, є Служба у справах дітей. Первинний, місцевий рівень, район, місто, громада, де дитина живе, є найважливішим у контексті запобігання жорсткому ставленню до дитини. Наразі переважна більшість ОТГ не мають сформованої Служби у справах дітей. Різні органи влади реалізують ті чи інші заходи в рамках своїх повноважень у царині протидії жорсткому поводженню з дітьми, іноді не враховуючи те, що робиться іншими відомствами.

Отже, напрямами вирішення проблемних питань щодо захисту прав та законних інтересів дітей є: розробка урядової програми подолання бідності в

багатодітних сім'ях, поліпшення харчування дітей за рахунок впровадження безоплатного харчування для дітей з багатодітних сімей, удосконалення державної підтримки дітей з особливими потребами, моніторинг структур відповідальних за захист прав дітей.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Державна політика захисту прав та інтересів дітей це - складова загальнодержавної соціальної політики країни, специфічна, пріоритетна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування і інших інститутів в сфері охорони дитинства, яка включає систему пріоритетів, задач, принципів, основних напрямків і механізмів з метою створення соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для фізичного, інтелектуального, культурного розвитку дітей, забезпечення і захисту їх прав та законних інтересів.

2. У кожної країни є свої особливості по захисту прав та інтересів дітей, але спільним є те, що захист включає три рівні: державний, індивідуальний та адресний. Цікавим є досвід Великої Британії з фостерним вихователем, який можливо запровадити в Україні перед передачею дітей до інтернату та досвід Франції де існують служба психіатричної допомоги дітям і служба пропаганди здорового способу життя.

3. Події останніх років призвели до значного погіршення матеріального становища населення, зокрема до дворазового зростання бідності за фактичним прожитковим мінімумом. Ризик бідності суттєво зростає з появою в сім'ї другої дитини (з 47,0% до 72,2%), а серед багатодітних родин його значення у 2018 році перевищило 80%. У 2018 році було запроваджено нові механізми підтримки сімей з новонародженими дітьми – надання набору товарів для малюка (так звані бебі-бокси) та державна компенсація витрат з догляду за дітьми (програма «Муніципальна няня»). За останній рік дещо покращилися показники доступності соціальних послуг для вразливих груп дітей. Зокрема, зросла чисельність охоплених реабілітаційними послугами серед осіб 0–17 років з інвалідністю – з 14,8 тис. до 17,4 тис. Щодо

загального числа дітей з інвалідністю рівень охоплення реабілітаційними послугами зріс з 9,5% до 10,9%. Права та обов'язки дитини в родині закріплено в Сімейному Кодексі України.

4. З забезпечення прав дитини не є пріоритетом у політиці держави. Діти все ще залишаються об'єктами захисту, а не суб'єктами права. Необхідність впровадження змін в державній політиці з боку осіб, що приймають рішення, не усвідомлюється. Порівняно з реформами освіти, охорони здоров'я, децентралізації, реформа системи забезпечення прав дитини не має достатньої підтримки ані на рівні керівництва держави, ані на рівні органів місцевої влади та місцевого самоврядування.

5. Напрямами вирішення проблемних питань щодо захисту прав та законних інтересів дітей є: розробка урядової програми подолання бідності в багатодітних сім'ях, поліпшення харчування дітей за рахунок впровадження безоплатного харчування для дітей з багатодітних сімей, удосконалення державної підтримки дітей з особливими потребами, моніторинг структур відповідальних за захист прав дітей.

Таким чином, в Україні реалізація державної політики у сфері забезпечення прав та законних інтересів дітей є недосконалою і потребує значного поліпшення з урахуванням світового досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз відповідності національного законодавства та рівня обізнаності дітей України щодо норм Конвенції ООН про права дитини і розроблення пропозицій для його удосконалення, лист-відповідь Мінсоцполітики №17/0/143-19 від 26.02.2019
2. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 299 с.
3. Бурлака О. С. Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні: теоретико-правові проблеми: монографія. Харків : В справі, 2016. 447 с.
4. Бухтіярова І. Г. Адміністративно-правові засади захисту дитинства та материнства в Україні: монографія. Київ: Гельветика, 2018. 211 с.
5. Венцель Н. В. Правовий захист дітей від насильства та жорстокого поводження. *Народна освіта*. 2016. Вип. 3. С. 17-23.
6. Головка Л. О. Захист прав дітей: зарубіжний досвід: монографія. Київ : Вид. центр НУБіП України, 2015. 454 с.
7. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України: Аналітичні матеріали URL: <https://idss.org.ua/monitoring>
8. Закон України “Про охорону дитинства” №2402 від 26.04.2001 р., (ВВР), 2001, № 30, ст.142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
9. Єрмілова М. Г. Особливості правового статусу дитини з обмеженими можливостями в Україні (теоретико-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Єрмілова Марина Георгіївна ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2012. – 206 с.

10. Кайтанський О. С. Правове забезпечення соціального захисту молоді в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 201 с.
11. Калакура В. Я. Міжнародне сімейне право: принципи та особливості колізійного і уніфікаційного регулювання: монографія. Київ : Правова єдність: Алерта, 2017. 433 с
12. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 року редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
13. Конституція України: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/print>
14. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми формування та реалізації: монографія. Київ: Вид-во Людмила, 2017. 471 с.
15. Медвідь А. О. Соціальний захист бездомних осіб і безпритульних дітей: монографія. Одеса : Фенікс, 2016. 196 с.
16. Олифіренко Ю. І., Харченко Ю. П. Механізми державного впливу на процеси соціального благополуччя дітей в умовах децентралізації влади : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 291 с.
17. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України зі змінами та доповненнями від 31.08.2018 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
18. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа: Указ Президента України від 12.01.2018 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2018>
19. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р., ВВР, 2002, № 21-22, ст.135, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

- 20.Сімейне право України: підручник. Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера, І. О. Дзера, Л. В. Єфіменко; ред.: Т. В. Боднар, О. В. Дзера. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
- 21.Сімейне право України : підручник. Бойчук Т. В. та ін. ; за ред. А. О. Дутко. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 479 с
- 22.Соціально-правовий захист дітей в Україні: монографія. Андрусишин Б. І. та ін. ; за ред. Б. І. Андрусишина. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. 263 с.
- 23.Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посіб. Харків: Лисенко І. Б., 2019. 386 с.
- 24.Тімашов В. О. Права громадян в Україні в процесі євроінтеграції: адміністративно-правовий аспект: монографія. Київ: Друк. двір Олега Федорова, 2017. 559 с.
- 25.Чижов Д. Соціально-правовий захист прав дітей в умовах проведення АТО в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 96-101
- 26.Цивільний Кодекс України: Закон України зі змінами та доповненнями від 02.11.2019 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- 27.Шуп'яна М. Конституційно-правовий захист дітей із внутрішньо переміщених сімей у руслі сучасного законодавства. Освітній простір України. 2018. Вип. 14. С. 172-177.

Додатки

Основні складові соціальної політики в Україні	
	Регулювання соціальних відносин у суспільстві
	Формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення
	Розв'язання проблеми безробіття і забезпечення ефективної зайнятості
	Розподіл та перерозподіл доходів населення
	Створення системи соціального захисту населення
	Забезпечення розвитку і рівноправного доступу громадян до елементів соціальної інфраструктури (закладів освіти, науки, охорони здоров'я, культури, спорту)
	Захист навколишнього середовища

Додаток В

Основні напрями діяльності соціальної політики в Україні	
	Підвищення добробуту громадян шляхом особистого трудового внеску, підприємництва та ділової активності
	Створення умов для охорони здоров'я громадян, можливості якісного відпочинку та оздоровлення, запобігання травматизму
	Подання відповідної допомоги з безробіття, збереження робочих місць, фахової перепідготовки осіб, які втратили роботу
	Проведення ґрунтовної пенсійної реформи, що забезпечить справедливу систему пенсійних виплат з урахуванням трудового внеску особи
	Надання адресної допомоги найнужденнішим у грошовій і натуральній формах
	Сприяння всебічному державному захисту інтелектуального потенціалу суспільства, його ефективному використанню і примноженню
	Запобігання комерціалізації, забезпечення стабільного фінансування і державного підтримання розвитку духовної сфери, освіти, науки та культури
	Підтримання сім'ї, материнства і дитинства
	Проведення активної екологічної політики